

КОНЦЕНТРАЦИЈА ИДЕЈА У ПЕСНИШТВУ ВАСИЉА ХОЛОБОРОЂКА (1945)

(на примеру превода песама објављених у *Књижевној речи*, 1979)

У раду је представљено стваралаштво Васиља Холоборођка (1945), чуда од песника, једног од најупечатљивијих украјинских песника XX века, чији се стихови рађају у рањеном срцу. Поезија В. Холоборођка на високом уметничком нивоу исказује духовну суштину целе нације, одражава покушаје да се пронађу одговори на вечита питања, представља пример високе духовности и уметничке чистоте, у њој се може уловити кап росе и осликати космос, описати узвишени лет и дубока метафоричност и спознати суштину синкретичног мишљења. Поезија В. Холоборођка поезија је украјинског песника, зато што су у стиховима често присутне речи козак, Украјина, хетман, имена историјских личности, док национална обележја нису истакнута спољашњим атрибутима, већ унутрашњим садржајем, обележјима становишта, сликовитим излагањима и поетском семантиком.

Кључне речи: Василј Холоборођко, Срђан Рашковић, украјинска поезија, српски превод, песма.

The paper presents the work of Vasyl Holoborodko (1945), one of the most striking Ukrainian poets of the 20th century, whose verses were born of a wounded heart. The poetry of V. Holoborodko, with great artistry, expresses the spiritual essence of the whole nation, reflects his attempts to find answers to eternal questions, exemplifies spirituality and artistic purity. Capturing both a dew drop and the cosmos, the poet describes sublime flights and through the use of profound metaphors shows an understanding of the essence of syncretic thinking. The poetry of V. Holoborodko is the poetry of a truly Ukrainian poet. The verses often contain the words Cossack, Ukraine, hetman, the names of historical figures. National features are not emphasized through external attributes, but by internal content, landmarks, picturesque speeches and poetic semantics.

Key words: Vasyl Holoborodko, Srdjan Raskovich, Ukrainian poetry, Serbian translation, song.

У поезији (1963–1970) раног Васиља Холоборођка као да оживљава свет прастарих анимистичких представа о природи, свет далеког „наивног” претка или детета пуног поверења, насељен чудним бићима, испуњен чудесним звуковима, бојама, авантурама; свет украјинске народне, још и паганске демонологије, бајке, загонетке, коледе, али овај свет се не појављује у књижевним реминисценцијама и не као „сенке заборављених предака”, већ као органска реакција поетске душе на потпуно савремену стварност, као чудесни начин њеног доживљавања. На неки начин овде се може видети не само далекосежност националног сећања, већ и својеврсна „отпорност” људске душе, њених емотивних дубина на моћ технолошке цивилизације, одумирање чула и отуђење од глобалног постојања. Ово глобално постојање песнику се открива кроз рутину окружења. Најочајније хиперболе и најфантастичнији ликови настају као простодушан, поверљив наставак уобичајених свакодневних мета-

фора. Сви „неживи” предмети код В. Холоборођка оживљавају и понашају се као добра и мила бића, као интересантна и несташна деца. Овим свеprisутним, мислећим, поражавајућим, бучним стварима-бићима испуњен је поетски свет В. Холоборођка, свет бесконачног преплитања „живог” и „неживог”, сталног уклапања човека у стихију природе.

Касније збирке поезије (1986–1999) В. Холоборођка потврђују његову одређену еволуцију. Он је очувао некадашњу светлост и непосредност доживљаја, дубину рањивости и лакоћу маште, али их је изједначио са храброшћу и ширим погледом на свет, мада они код њега, као и пре, нису јавни, већ су манифестовани управо у непоновљивом доживљавању друштвено битних догађаја, драматичних страница националне и савремене историје, ликова поклоника украјинске речи. В. Холоборођко постаје више епски, не зарад спољашњих ограничења, већ зарад потпуности разоткривања теме. Као и пре, у његовој поезији влада осећање доброте људске судбине, мада је живот додао горчине, или, можда, добронамерне туге и великодушне ироније које спасавају од песимизма. У својим стиховима песник не тражи директан одговор на гореће проблеме савремености. Његова поезија је оригиналан поглед на човека из средине, у окружењу националне психе и осетљивости, оживљених и обновљених архетипова народне уметности.¹

Посебно место у поезији В. Холоборођка заузимају ликови птица. Оне су само део песникових фолклорних истраживања. У сваком стиху за неку украјинску птицу песник бира пословицу, изреку, загонетку, која постоји у свести народног генија у запажањима о њима – у веровањима, забелешкама, чак и у бајалицама. Поетске слике настају из најискренијег зближавања далеких и неочекиваних асоцијација, што даје полет снази емоција. Поезија В. Холоборођка је органски наставак вишевековног народног поетског наслеђа у претежно потпуној форми бајковите и песничке метафоричности.

Једна од загонетки поетског света В. Холоборођка – материјално и духовно, имају исту снагу. Оно што смо навикли да делимо на инспиративно и неживо, за наше претке није имало јасно одређене границе, већ је стално било у равнотежи. Зато су говорили, осећали, радили не само људи, већ и животиње, дрвеће, биљке, вода и ватра, земља и мртви преци. Настанак становишта човека учврстило је све ово и, иако се временом свет поделио на духовни и материјални, првобитна веза остала је сачувана.²

Поезију В. Холоборођка у српској култури преводили су Срђан (Ђурђов) Рашковић (преводи објављени у новосадском часопису *Polja* 1976, у београдској *Књижевној речи* 1979. и антологији *Модерно светско песништво II* 1983.), проф. Људмила Поповић (преводи објављени у београдском часопису *Савременик плус* 1993, нишкој *Градини* 2001. и *Антологија украјинске поезије XVI–XX век У инат ветровима* 2002.) и проф. Миодраг Сибиновић (преводи објављени у зајечарском часопису *Развитак* и земунском *Писму* 2006.). С. Рашковић први је представио поезију „алхемичара речи“ преводима песама *Zlatna ptica* и *Svet koji je procvetao na vodi* 1976, увевши српске читаоце у вербалне пастеле са бујним и радосним, срећним и контрастним тоновима.

¹ В. у *Українське слово*, Київ 2003: книга 4: Василь Голобородько: 228–231

² В. у *Вищий гомін*. Київ 2003: Василь Голобородько: 5–6

Срђан Рашковић је одлично разумео суштину и идеје поезије В. Холоборођка: правду живота, јако унутрашње осећање идеје правичности, органску и чврсту везу са украјинском духовном традицијом, настојање да се наставе и увећавају њени најбољи резултати, придржавање принципа чисте уметности, упечатљив индивидуализам и изразита одбојност према друштвено организованим формама и институцијама и неповерење у друштво као такво. Зато ћемо у раду представити четири песме Васиља Холоборођка управо у преводу С. Рашковића.

Песма *Планско руководавање* социјални је дијалог. У основи песме је фразеологизам о последњој кошуљи. Песма је пародија на пљачкашку кампању коју обавља држава против народа. У овој песми учествују два јунака. Чује се глас који наређује и глас малтретираних. Интонација гласова одређена је реторичким фигурама. Наређењима која се издају описана је апсурдност поступака власти. Песма почиње наређењем:

– Откини леви рукав с кошуље,
сад је модерно бити без левог рукава.

(В. Холоборођко *Планско руководавање* // *Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

Мода је ироничан назив за диктирану норму (као и план и добровољно), којом од свих отимају. Власник кошуље усуђује се да се неодлучно брани:

– Али последња ми је кошуља...

(В. Холоборођко *Планско руководавање* // *Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

Али ово никог не дотиче.

– Па шта ако је последња,
а тамо у Африци људи без панталона иду –
треба бре обући народ.

(В. Холоборођко *Планско руководавање* // *Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

Апсурдни аргумент, као начин сатиричне оцене државне политике ширења комунистичких идеја на Афричком континенту, разоткрива ко је спроводио идеје поткупљивања и мита. „Рукав“, а бирократски педантизам прецизира да се ради о „левом“, оригинална је синегдоха сиромашне имовине совјетских грађана на коју претендује држава. Реч „леви“ означава и „левицу“ и „левицарске“ идеје које пропагирају, за шта не жале ни људске жртве, ни своје земљаке.

– Али рука ће остати гола –
људи ће се смејати...

(В. Холоборођко *Планско руководавање* // *Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

Власник кошуље апелује на мишљење „људи“ и на народне обичаје.

– *Каква море рука?!*

*Погледај колико безруких хода –
и живи. А ти – рука!*

*Па ништа, измислићемо још пар ратова –
тада ти рукав неће ни требати...*

– *Кад то буде пришијте рукав...*

– *Да пришијемо? Пришићемо – јер бојкотујеш добровољно рукаводавање државе.*

(В. Холоборођко *Планско рукаводавање // Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

Ради се о игри речи: „пришити“ у значењу оптужити некога за злочин. Сада пада маска „државног плана“ и открива се људождерско лице режима:

*Толико ћемо их пришити да ће ти се
милион кошуља распасти
на леђима док се и леђа не распадну!*

(В. Холоборођко *Планско рукаводавање // Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

„Непослушан“ је престрављен и скрива се иза провидне завесе добровољности:

– *Другови, дајем и други рукав –
ради пребацивања плана...*

(В. Холоборођко *Планско рукаводавање // Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

Ова апосиопеза у говору грађанина незадовољног рукаводавањем иронично описује ниво слободе говора. Престрављен због директне претње, он сам прекида свој одговор. Они који спроводе рукаводавање користе реторичка обраћања, питања са интонацијом заплашивања и презира и три тачке само једном: „Па ништа, измислићемо још пар ратова – тада ти рукав неће ни требати...”. Али и у ове три тачке садржана је претња.

Јунак песме *Хотів бути людиною...* сам себе уништава:

да би био исти као други, као сви.

(В. Холоборођко *Хтео је да буде човек // Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

Одсекао је себи ногу, одрезао прсте, остригао уши, одврнуо нос, ископао очи, ишчупао језик. У набрајању овог сакаћења самог себе присутна је оригинална градација. Нога и прсти симболизују способност рада, уши, нос и очи способност доживљавања ствари онаквима какве јесу, језик је симбол говора, грађанске дужности и украјинског језика.

да не би ненадно нешто лануо –

ишчупао је језик

(није могао да каже ни ласкаве речи драгани).

(В. Холоборођко *Хтео је да буде човек* // *Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

Јунаку није остало ништа од онога што човека чини човеком, иако је хтео да буде човек, како је речено у наслову песме. Наслов указује на друштвене узроке деформације јунака. Телесне деформације јунака опис су „омасовљавања“, изједначавања свести, усађивања бездуховности, коју прати денационализација. Одбацивање делова тела и бића симболично је и описује процес уништавања људске личности, њене свести под притиском друштвеног окружења и надзором неистомишљеника.

У песми *Загубљен за идеју* В. Холоборођко је створио лик представника друштва, чијим животом потпуно располаже власт. Сам назив уклапа се у реторику совјетског патриотизма и требало би да наговести херојски заплет. Али већ прва три стиха песме лишена су свечаног тона и узвишене интонације:

И рекли су му да мора умрети за идеју,

дали му пушку и послали на фронт

и он је – погинуо за идеју.

(В. Холоборођко *И рекли су му да мора умрети за идеју...* // *Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

У овој сувопарној информацији садржана је тема песме: „мора умрети за идеју“, заплет „дали му пушку и послали на фронт“ и расплет „и он је – погинуо за идеју“. Редослед глагола описује јунака као потлаченог. Њему је на силу наметнута и сама идеја, која чак није ни обелодањена. Песма је објављена у збирци *Летјуче вјекце* (Балтимор. 1970) и вероватно описује догађаје у Мађарској, Чехословачкој, поступке власти СССР-а, које су биле незаконите и представљале су злочин према свом народу и својим војницима, који су извршавали наређења.

Песма даље објашњава спремност војника да погине за идеју:

У биоскопу му се свака смрт чинила

узвишеном, као светковинске заставе,

и тамо су војници падали у победоносној бици

(В. Холоборођко *И рекли су му да мора умрети за идеју...* // *Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

Овакво обележје емотивног доживљаја смрти у борби говори о лицемерју у обуци војника. Може ли смрт бити света? Стварна ситуација је сложенија, а овде ратник

није ни знао ко побеђује:

они што су за идеју или безидејни непријатељ

(В. Холоборођко *И рекли су му да мора умрети за идеју...* // *Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

Омаловажена реч „безидејни“ даје иронични садржај „идеји“.

Централни елемент садржаја композиционо је близак народним историјским песмама у којима ратник шаље родбини трагичну вест да се „оженио гробом“. Гроб је симбол бесмртности оног ко је погинуо у борби за отацбину. Погинули војник у песми В. Холоборођка умро је непромишљено и сахрањен је на ужасан начин. Метак га је стрефио на сметлишту и

нека домаћица из канте

просула смеће на његова леђа

(В. Холоборођко *И рекли су му да мора умрети за идеју...* // *Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

После недељу дана видела се само чизма:

за недељу дана видела само чизма,

а онда само ђон,

а онда – ништа

(В. Холоборођко *И рекли су му да мора умрети за идеју...* // *Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

Унижена лексика приликом описа погибије „метак га је стрефио“ и слика сахране испуњени су иронијом и не величају војника. У песми сахрана није високи гроб, већ сметлиште, не цвета калина на војниковом гробу, већ бујно цветају лименке и шљака, не засипају гроб другови својим капама, као што је описано у думатама, већ домаћица просипа смеће на погинулог војника. Њој је свеједно због њега, као што је њему било свеједно да ли је била права идеја за коју га нису послали да ратује, већ да умре. Сliku сметлишта допуњава кокошка, која је чепркала по њему, али

није могла да дочепрка до палог војника

(В. Холоборођко *И рекли су му да мора умрети за идеју...* // *Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

Кокошка није птица која у народним песмама слеће на гроб козака да једе калину и доноси вести из Украјине. Кокошка није ни орао, ни црни гавран, који слеће на бојно поље и стаје на тела погинулих. И на овај начин наглашава се апсурдност губитка живота за погрешну идеју.

Сметлиште је место војника у историји своје земље и оне у коју су га послали. Али он то није схватио, није стигао. Ову мисао песник додаје последњим стиховима песме:

А да размишља о томе да ће на сметлишту мајке за њим непристојно проливати сузе,

за то више није имао времена.

(В. Холоборођко *И рекли су му да мора умрети за идеју...* // *Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

И овде је присутно позивање на историјске песме. Родбина, пре свега мајка, плаче за палим ратником. Мајчинске сузе су свете, а сметлиште је срамота и за војника, и за родбину. Песма је и асоцијација на контрасте са народним јуначким епом и окидач емоционалног набоја: гнева усмереног против неименованих криваца због уништеног и осрамоћеног живота.

У песми *Без имену* јунак се теши да се и без имена може живети.

*Украли су ми име (добро што нису хлаче –
и без њега се може живети)*

(В. Холоборођко *Украли су ми име* // *Књижевна реч*, Београд 1979: 25)

Алармантно: име је мање вредности од материјалног предмета – панталона. Редослед описа како зову безименог јунака прецизира његову инфериорност:

*и сад ме зову онај
коме је украдено име.*

(В. Холоборођко *Украли су ми име* // *Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

Он уме добро да ради, али њега не називају по томе, већ обрнуто „безименост” баца сенку и на његов посао:

*кад оمولујем онда сви знају
да је моловао онај
коме је украдено име.*

(В. Холоборођко *Украли су ми име* // *Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

а на белим зидовима које је моловао увек напише:

*зид је дотерао онај
коме је украдено име.*

(В. Холоборођко *Украли су ми име* // *Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

Пријатна и учтива конотација није присутна чак ни у кругу најближих људи: телеграме и поздравна писма јунак добија само „на име онога коме је име украдено”. Са тим се он сам одавно помирио, а и жена се навикла. На крају је одбијање таквог поретка:

*Не знам само како ће бити деци
кад их буду звали по оцу?*

(В. Холоборођко *Украли су ми име // Књижевна реч*, Београд 1979: 5)

Губитак имена преноси се на национални ниво: „украдени” су породична (национална) суштина и достојанство. Зато овај јунак не може да живи ни од свог посла, ни од љубави ближњих. Ова конотација не усваја се као „име”, зато што нема духовног језгра око ког би могли да се окупе као једна целина.

Поглед на свет Васиља Холоборођка зависи од околности у којима се налази. Тако би црвена бојица из његове кутије могла да постане крв, или би могао да нацрта мак или траку у девојачком венчићу. Живот га је приморавао да прекида песме о „јабукама које су празник за тањир” и да бележи догађаје страшног апсурда у ком је живео, да пише о времену у коме су голубови кљуцали очи мртвим војницима, а гавранови се на трговима љубили кљуновима, о заменама вредности на које су људи приморавани. Зато су у песмама В. Холоборођка приступни и уметничко савршенство и неуобичајене комбинације знакова срца и разума, оне тачно осликавају пејзаже и духовну природу његовог народа.

Песник у краткој описној песми, чак и у одређеној метафори, може толико тога да каже да његов интегритет представља искуство многих генерација и одушевљава снагом поетске слике.

Цитирана литература

Українське слово, Київ 2003: книга 4: Василь Голобородько: 228–231.

Вищий гомін. Київ 2003: Василь Голобородько: 5–6.

Извори

Књижевна реч, лист књижевне омладине Србије, Главни и одговорни уредник: Милован Марчетић, Београд: Књижевна омладина Србије, 1979.

Холоборођко, Васиљ. "Планско рукаводавање, Хтео је да буде човек..., И рекли су му да мора умрети за идеју..., Украли су ми име..." (у преводу Срђана Ђурђова Рашковића) // *Књижевна реч*, Београд, 1979: 5.

Таня Гаев

КОНЦЕНТРАЦИЈА ИДЕЈ В ПОЕЗИИ ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКО (1945)
(на примере переводов стихотворений, опубликованных в сербской
литературной газете "Књижевна реч", 1979)

Резюме

В статье представлено творчество Василя Голобородько (1945), одного из самых ярких украинских поэтов XX века, стихи которого переведены на сербский язык. Поэзия В. Голобородько как в оригинале, так и в высокохудожественном переводе Срджана Рашковича отражает духовную сущность украинской нации, ее настоящие найти ответ на извечные вопросы бытия, иллюстрирует высокую духовность и художественную чистоту: может уловить каплю росы и изобразить космос, описать возвышенный полет и изучить сущность синкретической мысли. Это поэзия истинно украинского поэта, но ее национальная исконность подчеркивается не внешними атрибутами, а внутренним смыслом, глубинно образным живописанием и поэтической семантикой.

Ключевые слова: Василь Голобородько, Срджан Рашкович, украинская поэзия, сербский перевод, стихотворение.